

Universitat Autònoma de Barcelona

CARACTERÍSTIQUES DEL BANDOLERISME A CATALUNYA
ENTRE 1580 I 1640.

El cas osonenc

Judit Caballeria i Casals

FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES
GRAU D'HISTÒRIA
TREBALL DE FI DE GRAU

Tutor Lluís Roura Aulinas

Curs 2014-2015

CARACTERÍSTIQUES DEL BANDOLERISME A CATALUNYA ENTRE 1580 I 1640. El cas osonenc

Features of Banditry in Catalonia from 1580 and 1640. The case of Osona.

Abstract. Aquest treball resumeix les característiques del bandolerisme a la Catalunya de 1580-1640, entenent així la seva geografia, conjuntures, factors i quadrilles i també la seva davallada i repressió. Un cop fet aquesta anàlisi, la breu descripció de la situació socioeconòmica i jurisdiccional de la regió que actualment és Osona ajudarà a comprendre perquè el cas osonenc es pot considerar un paradigma del bandolerisme català del Barroc.

This project summarizes the features of Banditry in Catalonia between 1580-1640, understanding its geography, causes, abettors and crews and also its decline and repression. After this analyse, a short description of the socioeconomic and jurisdiction situation of the nowadays Osona will help to understand why the case of Osona could be considered a paradigm of the Catalan Baroque Banditry.

Voldria mostrar el més sincer agraïment a totes les persones que han fet possible aquest treball. D'una banda, en Jordi, la meva família i els meus amics i companys de classe, perquè sense ells, la feina feta hauria estat molt més feixuga. Sobretot, però, volia agrair el mestratge del meu tutor, el professor Lluís Roura Aulinas per la paciència, el guiatge i l'ajuda que m'ha prestat constantment al llarg d'aquests mesos. El resultat d'aquest treball és, en bona part, gràcies a ell.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.....	5
PRESENTACIÓ: BALANÇ HISTORIOGRÀFIC DEL BANDOLERISME CATALÀ.....	6
1. EL BANDOLERISME A CATALUNYA (1580-1640).....	9
1.1. Bandolers i bandositats	9
1.2. Les faccions: nyerros i cadells	11
1.3. Geografia del bandolerisme	14
1.4. Els orígens del bandolerisme: precedents i conjuntures	15
1.5. Bandolers i senyors: els fautors i les quadrilles	18
1.6. Bandolers i senyors: la repressió i davallada	19
2. OSONA EN L'ÈPOCA MODERNA.....	20
2.1. Breu aproximació demogràfica.....	20
2.2. Situació socioeconòmica d'Osona	21
2.3. Situació política i jurisdiccional	23
3. EL BANDOLERISME A OSONA	25
3.1. Zona de vegetació frondosa i via cap a França.....	25
3.2. Massa galls en un mateix galliner	26
3.3. Bandolers sí, fills de la misèria no	27
3.4. La Unió contra el bandolerisme de 1605	28
CONCLUSIONS	30
BIBLIOGRAFIA	32

INTRODUCCIÓ

El projecte presentat a continuació pretén ser una anàlisi sintètica sobre el fenomen del bandolerisme al Principat, concretament aquell que Reglà va anomenar “bandolerisme català del Barroc”. Més enllà de fer únicament un balanç historiogràfic, que hi està implícit, el treball intenta donar una visió global del fenomen, de manera que quedi dibuixat de manera breu però completa. Per tal d'exemplificar-ho, es concretarà també en el cas osonenc, terra que, més enllà de ser casa meva, fou també un niu de bandolers.

Per tal de facilitar la lectura, està dividit en tres parts. La primera fa referència al fenomen del bandolerisme a Catalunya, des de les conjuntures que el van afavorir fins a la seva davallada i posant especial èmfasi en les fautories i quadrilles. La segona, en canvi, és una breu descripció, força superficial de la situació socioeconòmica i jurisdiccional de la comarca d'Osona. A títol sintètic, la tercera part és el cas concret d'Osona que, d'una banda permet exemplificar allò teoritzat en el primer apartat i, de l'altra, fusionar les idees aportades en els dos blocs que el precedeixen.

Així doncs, la finalitat del treball és la de mostrar, a través d'una anàlisi al fenomen del bandolerisme arreu de Catalunya, que el fenomen bandoler a la comarca d'Osona no fou un cas excepcional, sinó tot el contrari: un paradigma del bandolerisme en general.

Per a la realització del treball, s'ha realitzat una cerca i lectura únicament de fonts secundàries. El temps i l'extensió programats per el treball feien necessari una planificació molt concreta de les tasques i també de l'accés a la informació. Precisament per això, s'ha descartat de bones a primeres la recerca a arxius i anàlisi de fonts documentals. Més enllà d'aquestes, però, s'ha realitzat la cerca en les diferents xarxes bibliogràfiques –municipals i universitàries- assumibles per espai, als nombrosos cercadors d'articles on-line i també en les revistes no digitalitzades, a les actes dels congressos d'història moderna de Catalunya i als diversos diccionaris de la matèria. Pel que fa a l'acotació de la cerca, tenint en compte l'enorme volum bibliogràfic que ha generat el bandolerisme, el treball s'ha centrat en aquelles obres que fan referència al bandolerisme a Catalunya i donant més importància als estudis més recents.

PRESENTACIÓ: BALANÇ HISTORIOGRÀFIC DEL BANDOLERISME CATALÀ¹

Molt ha canviat al llarg dels anys la concepció de la figura del bandoler: de lladre-saltejador a home de partit, resistent nacionalista o, més recentment, com a senyors bandolers. El bandolerisme ha estat determinant per a Catalunya i no només ha sigut d'interès per historiadors de gairebé totes les tendències historiogràfiques, sinó que ha alimentat també la cultura popular a través de llegendes i cançons que han arribat fins als nostres dies.

De fet, viatgers estrangers coetanis com Guicciardini (1512), Tièpolo (1567) o Joly (1603-1604) ressalten en els seus llibres la perillositat dels camins catalans a causa del bandolerisme. També es reflectí el fenomen en la literatura castellana de Lope de Vega, Tirso de Molina o el mateix Cervantes com un factor exòtic. Les obres, la majoria dramàtiques, deformen la concepció justificant la figura del bandoler per la servitud a uns determinismes, la tradició o l'honor. En la literatura catalana, en canvi, destaquen les cançons i romanços populars marcats per un to oficialista d'exaltació de les Unions i Germandats repressores del bandolerisme. Alcoberro assenyala que cal tenir en compte la censura reial, però entre els sectors coetanis més populars sembla ser que els bandolers tenien poca simpatia. Per això, no estranya que en la literatura culta catalana de l'època es silenciés el bandolerisme de manera quasi unànime². Així es mantindrà durant tot el segle XVIII.

La visió del bandolerisme comença a canviar el segle XIX amb el fenomen del Romanticisme. Víctor Balaguer reinterpretà els bandolers i els convertí en "homes de partit", especialment en la pugna entre "narros" i "cadells" com a liberals i absolutistes³. En la mateixa línia, Ramon López Soler pren la visió del Robin Hood d'Scott i la plasma en els bandolers catalans⁴. La historiografia vuitcentista farà una crítica potent malgrat les posteriors contradiccions. Joan Cortada considerà les faccions com *vendette* desfermades entre magnats. No obstant, més tard obrirà la possibilitat d'un mòbil original suposadament polític, de manera que els cadells fossin més populars i aporta

¹Apartat realitzat a partir de les lectures de GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo. "El bandolerisme al llarg de la història" a *L'Avenç*, núm. 82, maig 1985, TORRES, Xavier. *Els bandolers (s.XVI-XVII)*, Vic, Eumo, 1991 i POMARA, Bruno. *Bandolerismo, violencia y justicia en la Sicilia barroca*, Madrid, Fundación Española de Historia Moderna, 2012.

² *Ibidem* p. 396

³ BALAGUER, Víctor. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1860-63, IV, p. 240, 254 i 296-98 i BALAGUER, Víctor. *Don Juan de Serrallonga o los Bandidos de las Guillerías*, Barcelona, 1913.

⁴ LÓPEZ SOLER, Ramon. *Jaime el Barbudo o sea La Sierra de Crevillente*, ed. A cura d'E Rubio i M. A. Ayala, Sabadell, 1988, p.79

una dimensió patriòtica al fenomen⁵. També Antoni de Bofarull, crític inicial de la dimensió política aportada pels romàntics acaba presentant el bandolerisme català com a “quinta columna” de l’absolutisme francès i l’expansionisme de Richelieu⁶. Per Julià de Chia, els bandolers són reduïts a delinqüents vulgars⁷.

El salt a la generació nacionalista, suposà un reenfocament del bandolerisme, passant de la resistència política com l’absolutisme, a la resistència nacional contra el centralisme espanyol. En aquesta línia destaquen Parassols i Barallat⁸, defensors d’uns nyerros i cadells que es democratitzen i fan causa comuna contra la uniformitat absorbent dels reis de Castella, és a dir, gairebé adopten un moviment autonomista. Lluís M. Soler i Terol serà el màxim exponent afirmant que els bandolers del 1600, al marge de la seva facció, volen la llibertat i la independència de Catalunya –essent els nyerros més afrancesats⁹. En aquesta línia també s’hi inclouen els estudis de Ferran Soldevila¹⁰.

El gran canvi, però el plantejà la generació de Jaume Vicens Vives i Joan Reglà. Per Vicens Vives¹¹, el bandolerisme és la conseqüència natural del forçat replegament del Principat a “un racó de la Mediterrània”, és a dir, que inclou el fenomen català dins el procés que s’està produint arreu del Mediterrani segons la tesis de Braudel¹². Reglà filà més prim tot i seguir igualment el punt de vista de l’historiador de les mentalitats: el creixement desajustat entre recursos i augment demogràfic de la muntanya mediterrània farà que es desbordi la violència cap al pla i es multipliquen les quadrilles catalanes del Barroc. Distingirà un primer bandolerisme aristocràtic, basat en rivalitats feudals, i un bandolerisme popular o fill de la misèria que coexistiran i s’imbricaran malgrat el senyorial vagi perdent pes i, al segle XVI, s’imposi el de subsistència o de caire malthusià¹³.

⁵ CORTADA, Joan. *Proceso instruído contra Juan Sala y Serrallonga, lladre de pas (salteador de caminos)*, Barcelona, 1868, espec., p. 98-116

⁶ BOFARULL, Antoni de. *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Barcelona, 1876-78, VII, p. 319-320

⁷ CHIA, Julià de. *Bandos y bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV hasta mediados del XVII*, Girona, 1888-90, III, p. 591-612

⁸ BARALLAT, Celesté. *Nyerros y Cadells*, “Mem.RALBL”, V, 1896, P. 225-276 i PARASSOLS, Pau. *Nyerros y Cadells*, *Idem*, III, 1880, p.553-573

⁹ SOLER I TEROL, Lluís Maria. *Perot Roca Guinarda*, Manresa, 1909, p. 51 i 444

¹⁰ SOLDEVILA, Ferran. *Història de Catalunya*, Barcelona, 1962-63, II, p. 964

¹¹ VICENS VIVES, Jaume. *Un segle sense opcions. En un racó de la Mediterrània*, a ABADAL, Ramon d’ (dir.). *Moments crucials de la història de Catalunya*, Barcelona, 1962, p. 199-217

¹² BRAUDEL, Fernand, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, Mèxic, 1976

¹³ REGLÀ, Joan. *El bandolerisme català del Barroc*, Barcelona, Edicions 62, 1966

També faran les seves aportacions Vilar o Elliott. El primer justifica el bandolerisme català per la contradicció produïda a l'estructura social establerta a la Sentència Arbitral de Guadalupe, de manera que la muntanya no va ser l'origen del bandolerisme sinó el refugi. La noblesa rural, en veure's perjudicada per la Sentència, es traslladà a les ciutats convertint el bandolerisme també en un fenomen urbà¹⁴. Elliott, en canvi, veié el bandolerisme català del barroc com la sortida obligada d'una noblesa empobrida. Els senyors bandolers –fautories- acaben amb el procés d'urbanització i transformació de l'aristocràcia territorial tradicional¹⁵.

Finalment, els darrers estudis de gran transcendència sobre el bandolerisme són els de Núria Sales i Xavier Torres. Núria Sales parteix de la hipòtesi d'una noblesa rural o pirinenca arruïnada exemplificada en el cas del senyor de Nyer. El bandolerisme català del Barroc esdevindria “un reflex deformat de les tradicionals prerrogatives polítiques i militars dels senyors jurisdiccionals, plasmades en múltiples bandositats o recurs a la violència, però progressivament “criminalitzades” pels representants de la Corona”¹⁶. Les quadrilles, doncs, s'entenen com a milícies o comitives senyorials, exponents en darrere instància de les sobiranes feudals¹⁷.

Finalment, Xavier Torres afirma que “el bandolerisme català del barroc no és pas una mera derivació demogràfica o malthusiana, sinó la resultant d'un seguit de determinacions més àmplies i, alhora, difuses, de caràcter tant social com polític. El resulta final voldria ésser un estudi tant sobre els bandolers com sobre el conjunt de circumstàncies que poden fer intel·ligible la persistència individual de les quadrilles com a fenomen global del bandolerisme”, és a dir, el bandolerisme com a expressió de les guerres privades i bandositats, persistent lligam entre senyors i bandolers¹⁸.

¹⁴ VILAR, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, 1973, II, p. 298-307 i 350-355.

¹⁵ ELLIOTT, J. H. “La classe dominant catalana en els segles XVI i XVII: una aristocràcia provincial” a *L'Avenç*, núm. 40, 1981, p. 26-35

¹⁶ TORRES, Xavier. *Els bandolers (s.XVI-XVII)*, Vic, Eumo, 1991, p.24

¹⁷ SALES, Núria. *Senyors bandolers, miquelets i botiflers*, Barcelona, Empúries, 1984, p. 11-101

¹⁸ TORRES, *op. cit.*, p. 25

1. EL BANDOLERISME A CATALUNYA (1580-1640)

El bandolerisme és, com recorden Braudel i Hobsbawm, un fenomen a nivell mediterrani i, de fet, és degut a que les característiques socioeconòmiques que rodegen i alimenten aquest bandolerisme no són particulars de Catalunya, al contrari, responen a una realitat molt més extensa. No obstant, és impossible abraçar el fenomen en la seva plenitud i, per tant, quedarà centrat únicament en el territori del Principat sense perdre de vista, però, aquest marc general. D'altra banda, cal tenir present també que Catalunya està, en el període que ens afecta (1580-1640) sota la monarquia dels Àustries i en un marc de feudalització molt tardana però encara persistent. Així doncs, caldrà tenir en compte aquestes coordenades al llarg del treball.

1.1. Bandolers i bandositats

No és fàcil entrar en definicions de què vol dir bandolerisme o què era un bandoler o bàndol, de fet, és fins i tot complicat comprendre el fenomen amb exactitud. Des del segle XIX, amb Víctor Balaguer o Antoni de Bofarull, fins a Núria Sales o Xavier Torres més recentment, s'ha intentat treure l'entrellat de la seva naturalesa, causes, procedència, geografia i fautores. Una primera definició de bandolerisme seria la d' "activitat de bandits o lladres de camí"¹⁹ que marquen la Catalunya dels segles XVI i XVII. Joan Reglà va una mica més enllà afirmant que "el bandolerisme té quelcom de reivindicació política i social i, alhora, és aristocràtic i popular"²⁰, és a dir, el dota d'una dimensió ideològica i social.

El bandolerisme pren importància com a fenomen social a mig segle XVI i no decaurà fins el 1640. Així doncs, el batejat com a bandolerisme català del Barroc compren l'activitat de Moreu Cisteller i Antoni Roca (mitjan segle XVI) fins al procés i execució de Serrallonga el 1634. No obstant, no s'ha de caure en l'error de creure que sorgeix en l'època moderna com un bolet. El bandolerisme és hereu de les guerres privades entre senyors feudals ja en època medieval. Aquest llegat justificaria el caràcter aristocràtic del primer bandolerisme, mogut per motivacions econòmiques de

¹⁹ SÒRIA, Ramon, *Diccionari Barcanova d'història de Catalunya*, Barcelona, Barcanova, 1989, corresponent a l'entrada de *bandolerisme*.

²⁰ REGLÀ. *El bandolerisme ...op.cit.*, p.12-13

senyors arruïnats amb feu a la muntanya. El desequilibri ocasionat per un poblament superior als recursos que podia garantir l'economia del moment faran que sectors moguts per la misèria s'embarquin a les quadrilles de bandolers originant un bandolerisme de caire més popular. Segons Reglà, aquesta distinció entre bandolerisme senyorial i bandolerisme popular té per línia divisòria la pragmàtica de 1539, tot i que Xavier Torres no dóna massa importància al decret.

No s'ha de confondre el concepte de "bandolerisme popular" amb un bandolerisme de tipus "social", la idea de delinqüent que ajuda als més desfavorits. Xavier Torres desmenteix aquesta idea i parla d'un "bandolerisme asocial", perquè no és selectiu i discriminatori en les seves víctimes: no ataca només als rics, la pagesia també pateix les seves amenaces i abusos. Tampoc es pot parlar d'un banditatge endèmic o de subsistència, perquè aleshores apareixeria i desapareixeria paral·lelament a les crisis i no és el cas. No es tracta, però, de simples lladres. No es pot oblidar mai que els bandolers actuaven dins d'un bàndol, en quadrilla, i el focus de la seva violència depenia de les afinitats de la facció. Això no vol dir que no existís, de manera excepcional, un bandolerisme social, com per exemple Pere Planes, si bé és molt poc conegut²¹.

Per Torres, allò destacable és la connexió entre bandolers i bandositats concebent els primers com a fruit de les segones. De fet, a primera instància, el que cal vincular és bandolerisme i feudalisme. Els drets feudals dels senyors i l'ús de la violència permetia que, sota les pròpies constitucions catalanes, es poguessin lliurar autèntiques guerres privades entre senyors per qüestions d'honor o de propietat. No és difícil de comprendre, doncs, que les bandositats fossin freqüents entre els propis cavallers. És aquest el concepte que Torres utilitza quan fa referència al "senyor bandoler". Els bàndols de senyors jurisdiccionals s'enfrontaven i, la violència senyorial, donava lloc a quadrilles, "homes d'armes particulars [...] reclutats entre els seus vassalls", els bandolers. Núria Sales, en la mateixa línia afirma que "qui contracta bandolers en el XIV o el XVI és sovint un senyor alt-justicier (que pot ser un duc, un bisbe, un capítol de canonges o un abat), de vegades una vila en lluita contra un

²¹ TORRES. *Els bandolers...* op.cit. p.145-146 i 151

senyor”. De manera, que no seria descabellat dir que els bandolers són “mercenaris contractats en colles petites o mitjanes i per períodes breus (setmanes o mesos)”²²

Així doncs, a l’hora d’anar configurant l’autèntica naturalesa del bandoler, seria bo partir de la següent afirmació:

*“aquests bandolers o seguidors de bàndol practicaven tant la guerra privada en totes les seves vessants (...) com el saltejament de camins, el robatori de masies isolades o la falsificació de moneda. Aquestes darreres, però, eren activitats més aviat subsidiàries.”*²³

1.2. Les faccions: nyerros i cadells

Precisament aquestes bandositats han portat que dos bàndols acabessin denominant les dues faccions que tradicionalment han definit el bandolerisme català: els nyerros i els cadells. La historiografia més recent, encapçalada sobretot per Xavier Torres, entén el bandolerisme com a bandositat, quadrilles ordenades per un senyor bandoler que busca guanyar les seves guerres privades.

“Nyerros” i “cadells” són dues d’aquestes rivalitats originàries del Pirineu. Els “nyerros” prenen el nom a Tomàs de Banyuls, senyor de Nyer a la zona del Conflent. Els “cadells”, en canvi, encarnen el malnom dels partidaris de Galceran d’Arsèguel, a la Cerdanya²⁴. Per Torres però, nyerros i cadells són una denominació, “una manera còmoda d’organitzar els antagonismes i rivalitats feudals”²⁵. Aquestes rivalitats originàries del Pirineu no eren excepcionals, al contrari, arreu del Principat es donaven enfrontaments entre famílies feudals. A finals del segle XV, a través de la participació d’aquests bàndols concrets a la Guerra de la Ribagorça i també de l’emparentament amb altres famílies nobles, s’acaba estenent la nomenclatura²⁶. I no només les relacions

²² SALES. *Senyors bandolers...op.cit* p.7

²³ TORRES, Xavier. *Torna, torna Serrallonga: història i llegenda dels bandolers catalans*, Barcelona, Fundació La Caixa, 1994, p.16

²⁴ Recomanable veure els mapes de les possessions del senyor de Nyer a SALES, *op. cit.* p. 14-15.

²⁵ TORRES. *Torna, torna Serrallonga...op.cit.* p.18

²⁶ TORRES, Xavier. “Senyors i bandolers a l’Antic Règim” a *L’Avenç*, núm. 82, maig 1985, p.402-403 i SALES. *Senyors bandolers... op.cit.*, p. 19. Recomanable veure mapa i genealogies dels bàndols disponibles a TORRES. “Les lluites...” *op.cit.* p.184 i 188

familiars, les solidaritats verticals o clientelars de les societats de l'Antic Règim van afavorir aquesta expansió²⁷.

És absurd pensar que amb l'arribada dels bàndols, va arribar la conflictivitat. Nyerros i cadells beuen de la conflictivitat local ja existent, i són els seus protagonistes que, per parentesc o afinitat, adopten una nomenclatura. La prova que l'encarnació de les rivalitats locals no respon a cap ideologia és que la composició social d'uns i altres no era gaire diferent. A ambdós bàndols s'hi van adherir persones de tota naturalesa social, sense cap criteri²⁸. El bisbe Robuster de Vic era cadell, però en canvi el bisbe Francesc de Pons de Ripoll era nyerro. I tampoc hi ha cap lògica en la seva infiltració en les institucions. El que a un indret defensen els nyerros, més avall ho faran els cadells.

Segons la documentació que s'ha conservat, el bàndol nyerro era més nombrós. No obstant, això simplement podria ser fruit de que s'han conservat més documents en una facció que en l'altra. Aquestes dades no permeten definir que un bàndol fos més popular i l'altre més aristocràtic. Al contrari, els dos presenten una estratificació social interna. "Les diferents categories urbanes o ocupacionals es repartiren prou equitativament entre totes dues parcialitats". Entre les seves files hi ha des de veguers fins a paraires i pagesos. Tot i això, el percentatge més alt de filiacions és entre eclesiàstics i nobles i cavallers en els dos casos i, en el cas de les condicions adjuntes (entenen per adjuntes aquelles procedents de la infiltració de les faccions en les institucions). I és que aquestes bandositats originàries de la muntanya, acaben sent eminentment urbanes. Per això no ha de sobtar el baix percentatge de pagesos i jornalers²⁹. Aquesta mancança d'ideologia, de fet, esdevé el motor que ha facilitat aquesta adhesió arreu del territori i la diversitat social de les quadrilles.

L'afirmació que les bandositats no responen a una raó ideològica ja nega la possibilitat d'una oposició absolutista-liberal romàntica o la de conservadors-progressistes que havia plantejat la historiografia vuitcentista. Altres corrents historiogràfics, han identificat els bàndols en catalanistes i espanyolistes. Si fos així, el bandolerisme català no entraria en crisi després de l'execució, l'any 1634, del darrer gran nyerro conegut, Serrallonga. És més, a portes de la Guerra de Separació (1640), el bandolerisme hauria d'haver viscut un revifament i no hi ha cap testimoni que ho

²⁷ TORRES. "Les lluites..." *op.cit.* p.183-186

²⁸ Recomanable veure taula a TORRES "Les lluites..." *op.cit.* p.190

²⁹ TORRES. "Les lluites..." *op.cit.* p.189-191

certifiqui. De la mateixa manera es nega la successió nyerros-cadells a austriacistes-botiflers³⁰. No obstant, Núria Sales traça una fina línia de continuïtat entre bandolers i miquelets i botiflers no quant a ideologia sinó en naturalesa. Els tres tenen una part de “fusellers de muntanya”, de “mercenaris contractats en colles petites o mitjanes i per períodes breus (setmanes o mesos). És a dir, que mentre es manté el sistema senyorial, l'esquema de guerres privades –bàndols i bandositats- permet trobar connexions entre els tres fenòmens. La línia es trencarà amb la Revolució Francesa³¹.

Per tant, tal com diu Xavier Torres, “cap d'aquests bàndols no tenia o representava cap ideologia o afinitat distintiva. Tampoc no oferien pas una composició social gaire diferent, ni responien arreu a conflictes de natura idèntica. El vocabulari de “nyerros” i “cadells” esdevingué, simplement, una manera de vertebrar i designar el seguit de xarxes o bandositats antagòniques.”³² Que estigui estretament lligat a als conflictes locals no vol dir que el bandolerisme s'hagi de considerar conflictivitat social per ell mateix. El bandolerisme s'adiu a un sistema de bandositats i és partícip de conflictes socials. Tot i això, “les faccions rivals –o els capitostos respectivus- no aspiren pas a trastocar o subvertir l'ordre social existent, sinó més aviat a aprofitar-ne o reorganitzar-ne –si cal- els seus ressorts bàsics en benefici propi –tant dels capitostos com dels seus seguidors”³³.

És a dir, no es pot concebre el bandolerisme desvinculat a la col·lectivitat de les quadrilles i de les rivalitats feudals. Ara bé, nyerros i cadells són la manera de fer referència als bàndols locals enfrontats, no tenen cap finalitat de trencament de l'ordre social. Únicament busquen el benefici propi. No és pot concebre el bandolerisme aïllat de la conflictivitat local, però tampoc es pot considerar el bandolerisme com a conflictivitat social. Si fos així, els bàndols respondrien a uns objectius concrets, una ideologia i no fou així.

³⁰ *Ibidem*, p.197-199

³¹ SALES. *Senyors bandolers... op.cit.* p. 7-10

³² TORRES. *Torna, torna Serrallonga...op.cit.* p.18

³³ TORRES, Xavier. *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*, Barcelona, Quaderns Crema, 1993, p. 362

1.3. Geografia del bandolerisme

El propi intent definitori del fenomen i les seves faccions dibuixa ja una geografia del bandolerisme català. Per Reglà, i seguint les tesis sobre la Mediterrània de Braudel, la geografia originària seria la muntanya, especialment els Pirineus, fet que coincideix amb les bandositats de Banyuls i Cadells. No és una afirmació fortuïta: és una zona molt perifèrica, tocant a la frontera –si bé cal matisar que la frontera amb França estava a les Corberes– i, per tant, esdevé una zona dèbil per un estat de tendència absolutista centralista. La naturalesa abrupte facilita les emboscades i la mobilitat d'uns bandolers coneixedors del territori, que alhora és una clara via de comunicacions i circulació de moneda i mercaderia cap al regne francès. No obstant, les dificultats de vida a la muntanya propicien ràtzies i migracions cap a la plana, on la vida agrària pot ser més extensa³⁴. I no cal oblidar tampoc la notable presència de contrabandistes i hugonots a la regió pirinenca, si bé posarem més èmfasi en aquest aspecte en un altre apartat³⁵.

No obstant, Vilar i Torres han apuntat que “si hi ha cap geografia del bandolerisme, aquesta no és pas, efectivament, ben bé pirinenca o muntanyenca”³⁶ perquè els Pirineus no suposen un gran trencament amb la resta de paisatge català i, a més, Vilar apunta una lleugera recuperació de la crisi demogràfica dels segles XIV i XV. Així doncs, si el bandolerisme català del Barroc procedís d'un “vessament” muntanyenc, no seria dels Pirineus, sinó de les altituds mitjanes del país. El treball de Torres per elaborar una cartografia del saltejament i bandolerisme s'ha basat en un buidatge de les sèries incompletes d'expedients judicials de la cancelleria reial i la documentació judicial de la Reial Audiència. Les conclusions porten a situar el saltejament de camins, com és lògic, al voltant dels principals eixos i rutes comercials del país — el que uneix Lleida i Barcelona a través del Pla d'Urgell, la Segarra, l'Anoia i el darrer tram del Llobregat; i els que comuniquen la capital amb Perpinyà a través de la Plana de Vic i Puigcerdà o del Vallès, la Selva i l'Empordà—.

No obstant, tan sigui a partir de l'origen de capitostos com del gros dels efectius de les quadrilles, el que és destacable és una distribució geogràfica del bandolerisme molt escampada, si bé la zona amb més pes i densitat és el triangle Manresa-Barcelona-

³⁴ Jaume Vicens Vives fa la reflexió entre les dues maneres de viure catalanes, muntanyenca i marinera, i el joc entre elles com a caràcter definidor del caràcter dels catalans a *Notícia de Catalunya*.

³⁵ REGLÀ. *El bandolerisme...op.cit.* p.15-18

³⁶ TORRES. *Els bandolers... op.cit.* p.46

Vic, que comprèn les serres del Collsacabra, les Guilleries i el Montseny. És cert, però, que es poden distingir dues procedències: un fil que baixa de la zona cerdana i vessa cap a ponent i un altre que va des de Conflent i rega la zona més oriental, fet que evidencia uns orígens cadells (d'Arsèguel) o nyerros, respectivament³⁷.

Limitar el bandolerisme a les zones muntanyoses, no només els Pirineus, sinó incloent les Guilleries o el Montseny i les serres de ponent, és extreure del fenomen una sèrie de rivalitats rurals i urbanes. De fet, la violència feudal dels nobles de muntanya és innegable, però el bandolerisme s'estén arreu del territori català, tant en l'àmbit rural com en l'urbà. Torres atribueix el salt a les ciutats a finals del segle XV a causa d'una urbanització de l'aristocràcia. El trasllat a les ciutats de les famílies nobles porta amb ell les seves rivalitats, i que accentua les pugnes ja existents entre les oligarquies urbanes³⁸. Una prova de que aquest bandolerisme és propi també de les ciutats i viles és que molts dels àlies emprats pels bandolers responen al seu ofici. Molts paraires, sastres, ferrers o fusters que pateixen una manca de feina, enfilen a les quadrilles de bandolers. Així mateix, també s'hi aprecien "estudiants" i algun capellà. Tot i això, els bandolers que més fama i arrelament han tingut en la tradició catalana, com per exemple, Rocaguinarda o el mateix Serrallonga, tenen una procedència rural, siguin cabalers de masos benestants, com és el primer cas, o camperols i masovers empobrits, com és el cas dels Trucafort. La qüestió és que la geografia no determina essencialment el bandolerisme: és igual de propi a la muntanya, que al camp o a les ciutats.

1.4. Els orígens del bandolerisme: precedents i conjuntures

Per entendre el bandolerisme català del Barroc, cal remetre a temps anteriors i veure el seu sorgiment i naturalesa. Amb aquesta voluntat, Joan Reglà va definir el que serien les cinc causes que desencadenarien el fenomen bandoler a Catalunya: geogràfiques, econòmiques, socials, polítiques i ideològiques³⁹. No obstant, les causes esdevindrien en realitat blocs d'ordenament en l'anàlisi causal que li permet afirmar que "el bandolerisme català fou condicionat per la crisi econòmica, és a dir, per la manca d'adequació entre unes estructures econòmiques i socials i una demografia en augment.

³⁷ *Ibidem* p.47-55

³⁸ TORRES. "Senyors..." *op.cit.* p.404-405

³⁹ REGLÀ. *El bandolerisme...* *op.cit.* p.15-32

El seu desenvolupament és paral·lel a la ruïna dels cavallers de la muntanya i esdevé un factor d'instabilitat social"⁴⁰.

Per Reglà, doncs, geogràficament, els Pirineus esdevenen el marc idoni per acollir el bandolerisme: territori d'hostilitat hispano-francesa, contrabandistes, bandolers i hugonots i migració en procés d'adaptació. Pel que fa a l'economia, l'historiador destaca una insuficiència que impedeix alimentar una població en augment ja que l'agricultura és insuficient, la indústria raquítica i el comerç decadent. La crisi econòmica i social baix-medieval i la reorientació comercial vers l'Atlàntic i l'exclusió catalana del comerç americà, sumats al període de males collites i l'èxode rural havien dificultat enormement la vida al Principat, i especialment a les zones de muntanya⁴¹. A més cal sumar-hi que els tresors americans creuaven el territori català i que es produïen nombrosos robatoris de moneda reial. Aquesta situació portarà a un col·laboracionisme burgès amb la monarquia hispànica i un sentiment francòfil de la cavalleria muntanyenca, no obstant, cal tenir en compte que l'aristocràcia catalana estava arruïnada fruit de les guerres remences i la inflació, i això havia portat a una ascensió social de l'alt clergat.

Torres, en canvi, creu que cal buscar "altres factors concomitants o tant o més operatius que no pas cap eventual i no prou convincent sobre poblament muntanyenc", és a dir, que cal cercar les conjuntures en el paper de les guerres privades o bandositats tradicionals⁴². Tot i això, "les relacions entre demografia i bandolerisme semblen haver estat força més complexes que no pas allò que suggereix la historiografia tradicional"⁴³. L'estructura agrària catalana –l'explotació de mas- i la transmissió indivisa del patrimoni familiar –hereu- difícilment va ser capaç de suportar el creixement demogràfic. És fàcil de pensar, doncs, que la situació generés una "proletarització dels cabalers" que inflessin les quadrilles de bandolers⁴⁴. Ara bé, l'absència de documents conservats dificulta molt traçar una evolució del bandolerisme i les quadrilles –únicament a través dels processos judicials, és a dir, de la repressió- i poder fer paral·lelismes amb les tendències demogràfiques. Si la lectura malthusiana que Reglà fa del bandolerisme fos certa, com s'explica que durant el segon terç del segle XVII, quan

⁴⁰ *Ibidem*, p.35

⁴¹ SÒRIA. *Diccionari Barcanova... op.cit.* entrada de *bandolerisme*.

⁴² TORRES. *Els bandolers... op.cit.* p.59

⁴³ *Ibidem*, p.42

⁴⁴ *Ibidem*, p.39

més s'evidencia el sobre poblament i les caresties, és el període que també s'atribueix a la davallada del bandolerisme⁴⁵.

La dimensió geogràfica, econòmica i social, per tant, seran la clau de volta per explicar el fenomen segons Reglà, si bé és cert que apunta també unes causes polítiques i ideològiques. Políticament, destaca el paper del bandolerisme com a mobilitzador de forces i recursos per reprimir-lo, malgrat la seva fi estigués en mans de la voluntat dels senyors factors. Nega, això sí, que tingui cap sentiment patriòtic, més aviat el vincula amb les incursions hugonotes franceses i la lluita comuna contra la monarquia espanyola. Però això suposaria una dimensió de guerra religiosa que cal analitzar molt més detalladament. Xavier Torres, analitzant els "gitats de pau i treva" i les quadrilles dels bandolers amb més nomenada, arriba a la conclusió que el percentatge gascó del bandolerisme arriba a penes a un 25%. Això diluiria molt aquesta vessant ideològica religiosa i, a més, confirmaria una geografia difusa i descentralitzada dels Pirineus, això sí, sense minimitzar el paper de la muntanya com a refugi o ruta de fugida de les quadrilles, simplement incloent-hi també la plana⁴⁶. En la mateixa línia, Núria Sales fa el plantejament invers i descriu la participació de *bandoliers espagnols* a les guerres de religió franceses⁴⁷.

Xavier Torres, marca com a inici, no del fenomen, sinó de la seva transcendència el segle XV, quan es consolidarà amb el primer gran bandoler conegut, Antoni Roca. No obstant, insisteix que no és un fenomen nou, ans el contrari, prové d'una llarga tradició de bandositats nobiliàries ja presents en època medieval. Aquesta violència feudal es transformarà en una violència indiscriminada sobre la pagesia, fet que dificultarà la vida de la petita noblesa rural i que desenvoluparà les guerres pageses de la segona meitat del segle XVI que portaran a un bandolerisme de caràcter popular, identificat amb la resistència desplegada per la remença radical, amb una pagesia malcontenta i marginada del redreçament agrari i, sobretot, amb les alteracions de les germanies⁴⁸. No obstant, els bandolers catalans romangueren sota l'emparedament i influència de nobles i cavallers. Si que és cert, però, que aquest privilegi noble de desafiar i originar guerres privades (que s'estendrien per suport de les parenteles) acaba arrelant-se a tota l'escala social.

⁴⁵ *Ibidem*, p.42

⁴⁶ *Ibidem*, p.57-59

⁴⁷ SALES. *Senyors bandolers... op.cit.* p. 87-101

⁴⁸ TORRES. "Senyors..." *op.cit.* p.403

1.5. Bandolers i senyors: els fautors i les quadrilles

La llarga durada de les quadrilles catalanes fou possible gràcies a les fautories feudals. Sòria ja introdueix al seu diccionari la dificultat per part de les autoritats reials –és a dir, l'administració dels virreis- per perseguir els bandolers a causa de l'auxili que els prestava la jurisdicció baronial a gran part del territori català⁴⁹. La preocupació de les autoritats per acabar amb aquesta complicitat feudal per trencar la impunitat de les quadrilles era constant. I no només s'han de buscar fautors entre les baronies, també en el sector eclesiàstic i oficials reials locals. Consta més d'un cas de ministre de la Reial Audiència o jutge valedor d'una facció determinada⁵⁰.

Si bé és cert que els senyors tenien interès en l'arribada de moneda reial per augmentar el seu patrimoni, la raó de les fautories i quadrilles respon, com ja s'ha introduït, al sistema de guerres privades d'origen feudal. La noblesa catalana –i en general els estrats privilegiats- va veure's condicionada per “la feblesa econòmica i un endeutament irreversible, així com l'estroncament de les possibilitats d'ascens social per la via natural del servei reial, la rèplica d'una pagesia consolidada i el progrés de la mercaderia i la burocràcia”⁵¹. Si bé tota queda inclosa dins el braç militar, és important distingir la noblesa de títol –molt minoritària, absentista i castellanitzada- de la gran massa de nobles sense títol que vivien en una precarietat i inestabilitat econòmica considerables.

Si a més es té en compte l'impacte de la sentència arbitral de Guadalupe, que va afavorir que molts fadrísters busquessin el *modus vivendi* de les rendes urbanes, el resultat encara és més revelador. Aquests cabalers acaben, en força ocasions, endeutats i esdevenen malfactors feudals, és a dir, bandolers enquadrillats. No és difícil imaginar complicitats amb els hereus, senyors feudals que tenen guerres privades i esdevenen senyors bandolers. No es pot oblidar, però, que entre els fautors no hi ha sols nobles empobrida. Els Sentmenat, el bisbe de Vic o l'abat de Ripoll també foren capitosts. “Per tant, el bandolerisme no és únicament el recurs d'alguns sectors desvalguts de la noblesa, sinó un expedient de la classe davant l'estancament econòmic i l'ostracisme polític”⁵².

⁴⁹ SÒRIA. *Diccionari Baranova... op.cit.* entrada de *bandolerisme*.

⁵⁰ TORRES. “Senyors...” *op.cit.* p.405

⁵¹ *Ibidem* p.406

⁵² *Ibidem* p.407

1.6. Bandolers i senyors: la repressió i davallada

Les fautories dels senyors bandolers –siguin nobiliaris o càrrecs eclesiàstics- redueix la repressió del bandolerisme a l'administració reial. La desigualtat de forces era evident, i les crides a sometent eren insuficients per fer front a les multitudinàries quadrilles de bandolers. Per aquest motiu, a començaments del segle XVII, partint de la base del sometent popular, s'organitzen les Unions contra el bandolerisme. Les Unions eren cossos de milícia de composició estable i gairebé permanents amb autorització per intervenir dins les jurisdiccions senyorials circumveïnes⁵³. L'esforç serà igualment insuficient militarment i no aconseguirà trencar les complicitats amb les faccions. Tampoc serà efectiu el sistema de “bandejament”, és a dir, la remissió de delictes a canvi d'uns anys de servei en els exèrcits reials de l'exterior –tercios d'Itàlia i Països Baixos-⁵⁴.

El virregnat del duc d'Albuquerque (1616-1619) suposà un abans i un després en la repressió del bandolerisme. L'aposta de Francisco Fernández de la Cueva fou la persecució de les fautories senyorials. Arreplegà així el suport i la fatiga de les ciutats i la mercaderia que van permetre que, malgrat l'oposició de la Diputació catalana, s'enderroquessin un gran nombre de castells i masies i es reprimissin les complicitats nobiliàries⁵⁵. L'èxit del nou mètode, però, té segurament un rerefons molt més rellevant: “la col·laboració de la monarquia, la jerarquia eclesiàstica i l'autoritat baronial per a l'eradicació del bandolerisme”⁵⁶. La prova és la captura i execució de Serrallonga (1633-1634). Acabés o no amb les violències privades i les guerres de facció, el que queda clar és que el bandolerisme, després de la Guerra de Separació i aïllat de les fautories, mai va recuperar la força anterior.

⁵³ *Ibidem* p.409

⁵⁴ *Ibidem* p.410

⁵⁵ *Idem*

⁵⁶ *Ibidem* p.411

2. OSONA EN L'ÈPOCA MODERNA

L'Osona dels segles XVI i XVII no s'allunya massa dels paradigmes que marquen la Catalunya del masos i, per això, malgrat no disposar de massa estudis concrets, és possible dibuixar com era la vida osonenca del moment. Els estudis de Joaquim Albareda i Xavier Torres sintetitzen totes aquelles característiques que es dibuixen en els Diaris de Bernat Puigcarbó de Muntanyola i de Joan de la Guàrdia, aquest darrer estudiat per Antoni Pladevall i Antoni Simón. A partir d'aquestes quatre fonts, per tant, es redactarà el següent apartat, en el que s'intenta fer una contextualització general a nivell demogràfic, socioeconòmic i jurisdiccional d'Osona.

2.1. Breu aproximació demogràfica

Els segles XVI i XVII es caracteritzen, a trets generals, per la recuperació demogràfica i econòmica de la crisi de la baixa Edat Mitjana. Així doncs, a Osona el panorama no serà diferent: durant el segle XVI s'inicia un lent però continuat creixement que, juntament amb un nombre considerable d'immigració gascona, anirà ocupant els "masos rònecs" abandonats ens els segles anteriors. No obstant, no es pot oblidar la persistència els trets demogràfics de l'Antic Règim que aniran apareixent també dins d'aquest període de recuperació: la fam, la pesta i la guerra seguiran marcant significadament el dia a dia de la població osonenca de l'època. Alguns exemples són la fam de 1521 o els episodis de pesta de 1530 a Vic i Torelló, que es repetiran el 1579-1580, 1585, 1587, 1589 i 1599⁵⁷.

La mortalitat, per tant, seguia ben present en el dia a dia de la població del segle XVI, però els índexs de natalitats superaran aquesta xifra donant lloc al creixement lent però continu. Si a més es té en compte la immigració occitana que fugí de les guerres hugonots franceses, el balanç demogràfic aconsegueix un valor positiu⁵⁸. Aquesta immigració occitana s'incorporarà al món urbà com a artesans i menestrals, així com també en l'administració d'algun masos –no cal oblidar que la Sentència Arbitral de

⁵⁷ ALBAREDA, Joaquim *et alii*. *Història d'Osona*, Vic, Eumo, 1984, p.103

⁵⁸ NADAL, Jordi i GIRALT, Emili. "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717" a *Estudios de Historia Moderna III*, 1953, p.283-298

Guadalupe afavoria “l’arribada de nous braços per posar en marxa l’economia agrària del país”⁵⁹. Una petita part no integrada es va integrar a les quadrilles de bandolers.

Aquest creixement prendrà especialment importància a partir de 1553 i fins el 1626. En aquest període, la majoria de poblacions osonenques veuran doblat el nombre d’habitants, sobretot els nuclis urbans amb una manufactura de la llana prou arrelada. Serà el cas de Manlleu, Centelles, Roda de Ter, Sant Hipòlit de Voltregà o Taradell. És a dir, que el que globalment s’ha definit com a balanç demogràfic positiu, cal precisar-ho: el creixement es produeix en aquells espais on l’economia ha abandonat els paràmetres estrictament rurals per dedicar una petita part de la producció a la manufactura llanera. Els nuclis que van restar únicament en el marc rural més estricte, van viure un descens demogràfic en algun cas considerable. Per tant, no només s’hauria de parlar de creixement demogràfic al llarg del segle XVI, també de desplaçament de la població cap a aquelles poblacions proto-industrials⁶⁰.

Aquesta recuperació demogràfica i econòmica s’interromprà el 1626 a causa dels conflictes que aniran sorgint i que suposaran constants i desproporcionats allotjaments de tropes, lleves, contribucions i saquejos. El cas més paradigmàtic serà el context que envolta la Guerra de Separació de 1640. Així doncs, si el segle XVI era de creixement, el balanç general del segle XVII serà d’estancament demogràfic i econòmic. Cal tenir en compte que Osona és privilegiada en quant a fonts demogràfiques del període. Antoni Pladevall⁶¹ va fer un acurat estudi de l’estimació censal de la diòcesi de Vic de 1626.

2.2. Situació socioeconòmica d’Osona

També en l’àmbit socioeconòmic cal cenyir Osona als trets generals del nord del Principat, marcat per l’activitat agrària com a font productiva essencial de la societat d’Antic Règim. “Al camp català i sobretot a la Catalunya Vella la casa pairal constituïa en si mateixa un univers en què l’explotació de la terra només esdevenia una faceta més

⁵⁹SIMON I TARRÉS, Antoni. “La població catalana a l’època moderna. Síntesi i actualització” a *Manuscripts*, núm. 10, gener 1992, p.223

⁶⁰ALBAREDA. *Història d’Osona... op.cit.* p.104

⁶¹PLADEVALL, Antoni. “Un cens general de Catalunya de 1626 fins ara desconegut” a *Ausa*, 1973, vol. 7, núm. 75.

d'un funcionament complex que tendia a l'autosuficiència”⁶². Amb la Sentència Arbitral de Guadalupe de 1486, es va obrir un període de major llibertat en els contractes de conreu catalans i això es traduí a una recuperació del camp i de la pagesia.

La comarca d'Osona s'ubica en ple domini de les tardaneries, els cultius propis de la muntanya mitjana humida catalana. En “un àmbit biogeogràfic on el conreus mediterranis hi tenien poca significació, tret dels cereals”, el conreu més extens era el blat -l'accentuada amplitud tèrmica de la zona dificulta altres cultius. No obstant, el conreu de cereals va permetre un augment dels masos ocupats i, com a conseqüència de l'escassetat de mà d'obra després de la crisi demogràfica baixmedieval, també es traduí a un augment dels salaris. D'altra banda, aquest augment del conreu de blat també es va veure afavorit per l'entrada en crisi de la vinya osonenca, de qualitat força discutible i un paper totalment complementari, i l'absència d'olivera⁶³. Segons l'estudi de Jaume Dantí, “sense que es produïssin grans transformacions es feu evident la diversificació dels conreus, l'increment de les rotacions, una certa diversificació de l'utilatge, l'extensió del regadiu i l'especialització i l'orientació vers la comercialització”⁶⁴. I Osona no va quedar exclosa d'aquesta realitat.

El segle XVII, l'agricultura seguirà el mateix patró de tipus antic, sense monocultiu i amb complementarietat amb els bestiar. Es tracta d'un cultiu poc intensiu i de rendiments notables –rendiment de 3,63 per unitat de blat en un any dolent-. Osona esdevé, com ja deia Vilar, un exemple precoç de rendiments favorables i policultiu, així com de millora de la producció granera. En ramadera, destacarà especialment l'engreix del porc.⁶⁵ Aquest augment productiu però, es va traduir a una intensificació de la diferenciació social pagesa, especialment accentuada amb la crisi de mitjan segle XVII. Els jornalers, parcers i masovers cada vegada s'allunyaven més socioeconòmicament dels grans pagesos de mas, beneficiats pels contractes emfitèutics propis del camp català.

El món rural no estava aïllat. Existia una interacció directe amb el món urbà, marcat per un important creixement de les manufactures i la producció artesanal. Reflex d'això és el notable augment dels gremis i confraries, que marcaran la vida urbana i

⁶² FONT I GAROLERA, Jaume. “Territori, paisatge i guerra a través de la mirada d'un pagès del segle XVII. Una relectura geogràfica del Diari d'en Joan de la Guàrdia” a *Ausa*, vol. XXVI, 2013, núm. 172, p. 337

⁶³ *Ibidem* p. 337

⁶⁴ DANTÍ I RIU, Jaume. “Impactes climàtics, percepcions i actituds a la societat rural catalana a l'època moderna” a *Pedralbes*, 2006, núm. 26, p. 67

⁶⁵ *Ibidem*. p.107

dirigiran la producció eliminant tota competència. L'exemple paradigmàtic fou el gremi de paraires de la ciutat de Vic, la institució de més relleu de la Plana. El gremi, a més, tenia també una enorme dimensió social dirigint la vida dels paraires i, en part, la vida ciutadana. D'aquesta manera, anaven frenant el desenvolupament industrial, fet conflictiu en una societat cada vegada més industrial⁶⁶.

Pel que fa a l'activitat comercial, el principal nucli era la ciutat de Vic i, en aquesta època, es trobava en declivi a causa dels pocs atractius d'una ruralia despoblada. Tot i això, s'hi celebraven dues fires: la de Sant Miquel i la de Santa Creu, iniciada el 1528 pel comerç de bestiar gros i llana. Ja cap a finals del segle XVI, cal sumar-n'hi un parell més dedicades al bestiar porcí. No obstant, l'escassetat de circulació monetària serà una de les dificultats més rellevants. L'encunyació moneda es feia amb força periodicitat però s'havia de retirar per falsificacions. En resposta a aquest problema, el 1583 s'estableix la Taula de Canvi perquè Vic disposés d'un dipòsit de diners públics, que quedava protegit del bandolerisme⁶⁷.

L'activitat urbana a Vic girava entorn a les ordres religioses i les parròquies en ascendència social (afavorides pel teocràticisme de la societat absolutista). El 1570, la seu catedralícia comptava amb 20 canonges i el cens dels eclesiàstics era d'un 150. L'estament tenia una presència activa entre el poble, especialment el més baix, jugant la seva doble funció: justificar i recolzar el poder establert (els fidels han de respectar-ne l'ordre i la propietat) d'una banda, i la funció de la beneficència per atenuar les contradiccions i injustícies. També és important destacar el naixement de la Universitat Literària el 1599. Aquesta vitalitat urbana vigatana també es mostra a Taradell i Torelló, mentre que es manté poc visible a Manlleu i tombant segle XVII.

2.3. Situació política i jurisdiccional

L'actual comarca d'Osona, en època moderna, era un entrellat jurisdiccional d'allò més complex. De fet, un dels trets característics de la societat d'Antic Règim és la fragmentació del poder i la lògica interferència entre les diferents jurisdiccions: reial, eclesiàstica i baronial⁶⁸. D'una banda, el bisbat, que s'estenia des de les serres de

⁶⁶ ALBAREDA. *Història...* op.cit.p.110-111

⁶⁷ *Ibidem*. p.112

⁶⁸ *Ibidem*. p.119

Surroca i Camprodon fins al Congost i des de les Guillerries fins a Calaf i les serres de Queralt⁶⁹. L'Església actuava en jurisdicció pròpia com a un senyor feudal més. D'altra banda, l'ordenació administrativa feudal, d'origen medieval, persistia encara en els segle XVI i XVII⁷⁰. La jurisdicció baronial era molt extensa i tenia un pes aclaparador: dues terceres parts de les persones restaven sota el seu domini parcial –és a dir, jurisdicció civil- o total –de *mer i mixt imperi*, o sigui, civil i criminal-.

A aquesta situació ja complexa, cal sumar-hi la instauració, a començaments del segle XIII, d'una jurisdicció reial a través de la vegueria. El veguer administrava justícia i vetllava per l'ordre públic i exercia l'autoritat sobre batlles i consells locals. Això generava topades entre els interessos reials i els locals. La vegueria de Vic comprenia la Plana, les Guillerries, el Cabrerès, una part del Lluçanès i algunes zones de Ripoll⁷¹. El 1611 es va crear la sota-vegueria del Lluçanès i les zones del Ripollès quedaren sota el veguer de Camprodon. El repartiment jurisdiccional de la vegueria de Vic donaria a la jurisdicció reial un 20% dels llocs, a l'eclesiàstica un 11% i a la baronial un 51%. D'aquesta darrera, cal remarcar que la gran majoria de les possessions estava acaparada pel marquesat d'Aitona, el comtat de Centelles i les baronies de Savassona i de Carles de Vilademany⁷².

L'actitud dels senyors era molt diversa. El marquès d'Aitona no residia a la Plana i, per tant, les seves terres eren un niu pel bandolerisme. El comte de Centelles va fer tots els possibles per mantenir-se al marge del fenomen, en canvi el baró de Savassona i Carles de Vilademany eren nyerros declarats. El que sí que està clar és que la fragmentació jurisdiccional feia del tot impossible que es controlés i extingís el bandolerisme: la jurisdicció reial no tenia prou autoritat per fer front a la gravetat que havia pres i, a més, veia per contrapunt la jurisdicció feudal, originària i fautora del fenomen. Cal afegir-hi, encara, els casos de privilegis particulars –com familiars del Sant Ofici o càrrecs hereditaris- que restaven al marge de l'autoritat reial, defugien la fiscalitat i intervenien impunement en les accions dels bàndols⁷³.

⁶⁹ TORRES, Xavier. *Cavallers i bandolers. Nyerros i cadells a la ciutat i vegueria de Vic*, Sant Vicenç de Castellet, Farell Editors, 2007, p.22. Recomanable veure mapa a la mateixa obra p. 23

⁷⁰ ALBAREDA. *Història... op.cit.* p.119

⁷¹ TORRES. *Cavallers i bandolers.. op.cit.*p.22. Recomanable veure mapa a la mateixa obra p. 24

⁷² ALBAREDA. *Història... op.cit.* p.119-10. Recomanable veure mapa a TORRES, *ibidem*, p. 28

⁷³ ALBAREDA. *Història... op.cit.* p.120

3. EL BANDOLERISME A OSONA

El bandolerisme és comú arreu de Catalunya, però una de les zones amb més presència ha estat, sens dubte, la que a dia d'avui correspon a la comarca d'Osona, aleshores majoritàriament dins la vegueria i el bisbat de Vic. Aquest apartat intenta fer la caracterització que ja s'ha marcat a nivell general ara a nivell concret. De fet, el bandolerisme osonenc no deixa de ser paradigmàtic del bandolerisme català. Així doncs, l'apartat acabarà essent una il·lustració concreta i conclusiva dels apartats anteriors.

3.1. Zona de vegetació frondosa i via cap a França

La geografia osonenca respon a les dues necessitats bàsiques del bandolerisme: el camí i el refugi. La zona de la Plana, que s'estén des de Centelles fins a Torelló, ha sigut una ruta cap a França des d'època romana. El seu estret pas entre la serralada prelitoral i el Prepirineu ha permès la comunicació cap a la Cerdanya i també cap a Olot a través de la vall d'en Bas. A la facilitat de comunicacions cal sumar-hi la naturalesa comercial de la ciutat de Vic. Per més que estigués en declivi pel despoblament rural, seguia mantenint quatre importants fires de comerç de bestiar i el 1583 s'hi havia establert una Taula de Canvi per garantir un dipòsit de diners públics. És a dir, que Vic i els seus entorns esdevenien un autèntic caramel pels saltejadors de camins.

Però no només Osona era atractiva en el botí, també ho era en el refugi. Des de l'entrada pel sud fins al Bisaura o al Ripollès, aquest camí està rodejat per boscos frondosos que esdevenen el refugi ideal. Sortint del Vallès cobrint l'entrada a la Selva, el Montseny emparava les quadrilles que actuaven al sud i es refugiaven a la zona de Seva, Viladrau o Espinelves. L'exemple més conegut és Serrallonga, fill de Viladrau, o Toca-sons, membre de la seva quadrilla. Una mica més amunt, el Montseny deixa pas a les Guilleries i al Collsacabra, ara banyats pel Pantà de Sau. Les Guilleries-Savassona i la vall de Sau en especial, van ser l'autèntic refugi d'un bandolerisme actiu a banda i banda de la serra, que li permetia un accés ràpid a Vic però també a la zona de la Selva. També al nord però per la vessant oest, el Lluçanès dona pas al Prepirineu berguedà. Un fill d'Oristà, en aquesta zona, fou el gran Perot Rocaguinarda.

Es pot dir, doncs, que Osona fou un autèntic niu de bandolers en part gràcies a una geografia del tot propensa al fenomen. En una zona relativament reduïda tenien unes rutes freqüentades per saltejar i, alhora, un refugi ideal, molt conegut per ells, però una selva pels intents reials de sufocar el fenomen.

3.2. Massa galls en un mateix galliner

Una de les altres característiques que fan d'Osona un paradigma del bandolerisme català és l'entrellat jurisdiccional que havia generat, des de temps immemorials, autèntiques guerres privades. Les disputes entre els diversos senyors feudals de la zona, inclòs entre ells el bisbat de Vic, feren de la vegueria de Vic una regió propensa a la conflictivitat i, amb l'arribada del bisbe Robuster el 1598, aquest conflictivitat beuria de les nomenclatures de nyerros i cadells transmeses per xarxes familiars i vassallàtiques. Si bé les baronies es van arrengher gairebé unànimement al bàndol nyerro, els cadells van comptar amb importants noms de la petita noblesa local amb un seguit de dominis força circumscrits. Els dos grans senyors, el marquès d'Aitona i el comte de Centelles gairebé en tots els casos van optar per l'abstenció⁷⁴.

No obstant, uns i altres responien a un entrellat familiar que afavoria la col·lectivització dels greuges individuals i, per tant, que els conflictes guanyessin adeptes ràpidament. Tan nyerros com cadells, per tant, comptaven amb el suport i la incentivació d'uns senyors bandolers amb grans dominis. És el cas de Carles de Vilademany, principal capitost nyerro. Senyor de Taradell i Viladrau i Rupit i Pruit, amb dominis també a Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners o Caldes de Montbui, era el feu més poderós de la Plana. De procedència rossellonesa, el seu maridatge amb la filla del baró de Savassona, senyor de Savassona, Tavèrnoles, Vilanova i Sant Romà de Sau, va fer que s'unissin dues grans baronies. Va emparentar també amb els Alemany-Descatllar i els Orís. Igual que els Vila-Savassona, comptaven amb nombroses fidelitats a la ciutat, com a la família mercadera dels Graell, Joan Sabater, doctor de la Reial Audiència de Barcelona, i molta altres notaris i funcionaris judicials⁷⁵.

⁷⁴TORRES. *Cavallers i bandolers...* op.cit. p. 124-125

⁷⁵ *Ibidem* p. 124-128

Un altre cas d'acumulació de dominis fou el bisbe Robuster de Vic, principal capitost del bàndol cadell. Havia estat bisbe d'Elna, al Rosselló, fet que explica, igual que en el cas de la procedència de Vilademany, el desplaçament dels seguidors de bàndols de la muntanya cap a la Plana. No obstant, un pes fort en el bàndol cadell serà Segimon Paratge de Bellfort, fill de mercaders de Vic emparentats amb un "casa militar" de Manlleu. Amb nombroses possessions de masos i delmes a la ruralia, foren uns dels arrendataris de l'impost de la bolla de Vic. Parents del veguer Pere de Peguera, amb el cas del casament de la pubilla Fugona van participar al món de la bandositats⁷⁶. També en el bàndol cadell hi havia els seus parents Domènec del Barri de Tona, descendents de francesos immigrants que havien fet negoci exercint de mercaders a Vic i el judici guanyat a la família Riembau. A part de ser lloctinent del bisbe Robuster, va emparentar amb els Malla, senyors del Conanglell de Vinyoles⁷⁷.

No és estrany, per tant, que enmig de tota aquesta complexa xarxa de relacions familiars i vassallàtiques sorgissin conflictes i que, en funció dels interessos, molts altres sectors de la població s'afiliessin a un bàndol o a un altre. El que queda clar, però, és que en els dos casos, els capitostos són població benestant, sigui un senyor de baronia o el propi bisbe de Vic. Que en el cas de la Plana els nyerros responguin a una naturalesa més de llinatge rural i els cadells a la petita noblesa urbana de promoció recent no té traducció a cap ideologia en concret. De fet, els mecanismes d'uns i altres eren molt similars i les raons de les disputes procedien de temps anteriors a l'arribada de les bandositats. Un exemple podria ser tot el desgavell que causà el casament de la pubilla Fullona (1592-1598) entre un pretendent recolzat pels Paratge i un altre amb suport del mercader Francesc Ferran. A més, cal tenir en compte que si bé els grans fautors del bandolerisme osonencs són senyors rurals, el fet de tenir casa a la ciutat, fa que els conflictes rural esdevinguin també bregues urbanes i viceversa.

3.3. Bandolers sí, fills de la misèria no

La idea que el desequilibri entre recursos i població havia generat un segon bandolerisme fill de la misèria queda desmentida mirant els bandolers que han passat a la història. Perot Rocaguinarda era fill de pagesos benestants propietaris del Mas

⁷⁶ *Ibidem* p. 131-134

⁷⁷ *Idem*

Rocaguinarda d'Oristà. Ara bé, era el segon fill i això el portà a anar a Vic a aprendre un ofici i ingressà a les hosts de Carles de Vilademany⁷⁸. No és diferent el cas de Joan Sala i Ferrer, conegut com a Serrallonga. També era el cinquè de nou germans que emmaridà amb la pubilla del mas Serrallonga, a Sant Hilari Sacalm⁷⁹. Pel que fa al cap de quadrilla dels cadells, Gabriel Torrent de la Goula, conegut com a Trucafort, no hi ha un coneixement de la seva procedència social. Seria interessant, per tant, buscar certa relació entre fadristerns i caps bandolers. Obrir un estudi en aquesta línia ajudaria a perfilar la naturalesa social dels bandolers més enllà dels seus fautors.

Si bé és cert que els fautors del bandolerisme són clarament benestants i els caps de quadrilla no són precisament dels estrats més baixos de la societat, no vol dir que cap membre de la quadrilla no fos de classes desfavorides. De fet, les quadrilles eren autèntics *collages* dels diversos estaments. En la de Perot Rocaguinarda, per exemple, “hi abundaven gascons i amics de joventut”⁸⁰. Per tant, si que existí un bandolerisme popular, això sí, molt més allunyat dels noms propis.

3.4. La Unió contra el bandolerisme de 1605

La majoria dels casos, qui intentava frenar més l'acció de les quadrilles era la jurisdicció reial i, per tant, les bregues més freqüents eren amb les autoritats de la ciutat i el sometent. No és estrany tenint en compte la fautoria de la jurisdicció baronial i també eclesiàstica. Segurament per això el 1605, un cop pacificats els bàndols urbans, s'ideava la Unió i Germandat contra els bandolers. “Aplegava un total de dos-cents homes armats, menestrals i burgesos de la ciutat. Tots els homes estaven comandats pel conseller en cap de la ciutat, el capità de la Unió, en aquest cas fou el ciutadà honrat Joan Ponsic. Comptava amb el suport dels consellers de la ciutat i es complementava amb escamots pels carrers forans i masos de la parròquia de Vic⁸¹.”

Malgrat l'efectivitat de la Unió en alguns casos, el cas és que les fautories dificultaven enormement la seva tasca oferint amagatall o refugi als bandolers. Les

⁷⁸ Perot Rocaguinarda-Enciclopèdia.cat disponible a [<http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0056183.xml>]. Consultat l'1 de juny de 2015.

⁷⁹ Joan de Serrallonga-Enciclopèdia.cat disponible a [<http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0062125.xml>]. Consultat l'1 de juny de 2015.

⁸⁰ TORRES. *Cavallers i bandolers...* op.cit. p. 115

⁸¹ TORRES. *Cavallers i bandolers...* op.cit. p. 102-103

revenges particulars alimentaven contínuament el fenomen. Això sí, la Unió va aconseguir “evitar el lliure trànsit de bandolers i les bregues del Mercadal entre colles contràries”. Així doncs, els bandolers van haver de centrar la seva actuació a la ruralia o, en alguns casos, fins i tot plantejar-se fugir a l'exili⁸². El que sí que és cert és que només un any més tard ja s'aixecava un motí i el bandolerisme no començaria a anar a la baixa fins a l'execució de Serrallonga el 1634.

⁸² *Ibidem* p. 105-106

CONCLUSIONS

El bandolerisme, per tant, s'ha d'entendre com un fenomen estretament lligat a la guerra privada practicada pels senyors feudals, tot i que la seva activitat incloïa també el conegut saltejament de camins i el robatori de moneda. És doncs, una cara més de les rivalitats feudals i no es pot concebre de manera desvinculada a la col·lectivitat de les quadrilles i la protecció dels senyors bandolers. De les diverses guerres privades entre senyors feudals amb quadrilles de bandolers, la nomenclatura de “nyerros” i “cadells” es va estendre arreu del territori a partir de xarxes i aliances familiars i clientelars dibuixant dues grans faccions. Aquestes faccions, però, no tenien una composició social gaire diferent, al contrari, eren ambdues molt estratificades. Al contrari, responien a conflictes de natura idèntica i estaven buits de cap ideologia concreta o afinitat distintiva.

“Nyerros” i “cadells”, per tant, va esdevenir una manera còmoda de vertebrar les bandositats antagoniques generades pel sistema encara feudal. Ara bé, la seva estreta relació amb la conflictivitat local no té perquè significar que s'hagin de considerar les bandositats com a conflictes socials. Al contrari, les faccions i capitosts rivals no busquen trastocar cap ordre social existent, simplement busquen els beneficis d'obtenir-ne el major benefici propi possible. És a dir, que la oposició no és ideològica, és circumstancial.

Pel que fa a les conjuntures que afavoreixen l'aparició i creixement del bandolerisme, cal allunyar-se d'una anàlisi simplement malthusiana –si bé sense perdre-la de vista-. Les conjuntures cal buscar-les en el paper de les guerres privades o bandositats tradicionals, ja heretades de l'època medieval. No obstant, l'estructura agrària catalana i la transmissió indivisa del patrimoni familiar han facilitat una proletarització dels cabalers, que han alimentat les quadrilles de bandolers. Pel que fa a la davallada, la resposta és clara: en el moment en què la repressió ataca les fautories feudals es comença a desestructurar el bandolerisme. Ara bé, cal veure la col·laboració de la monarquia, la jerarquia eclesiàstica i l'autoritat baronial per comprendre l'eradicació del bandolerisme.

Finalment, Osona ha esdevingut una de les zones amb més presència de bandolers d'arreu de Catalunya. No obstant, no s'ha de creure que és un cas excepcional, al contrari, és més aviat el model paradigmàtic. Una geografia de plana i muntanya permet que el bandolerisme disposi de l'atractiu que suposa el pas de mercaderies i, alhora, d'un enorme refugi on amagar-se, organitzar-se i desenvolupar-se. Si a més es té en compte el complicadíssim entrellat jurisdiccional entre baronies, vegueria i bisbat, és un espai idoni perquè es produeixin rivalitats feudals i en generin fautories i quadrilles. No obstant, encara hi ha possibles línies d'investigació obertes, com és un anàlisi de les muntanyes osonenques –Montseny, Guillerries i Collsacabra– com a refugi del bandolerisme o bé la importància dels cabalers en les quadrilles de bandolers.

BIBLIOGRAFIA

ALBAREDA, Joaquim *et alii*. *Història d'Osona*, Vic, Eumo, 1984

ALCOBERRO, Agustí. “Visió popular del bandolerisme del segle XVII: una aproximació” a *Primer congrés d'Història Moderna de Catalunya [actes]*, Barcelona, Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, 1984, p.569-577

BALAGUER, Víctor. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1860-63, IV

BARALLAT, Celesté. *Nyerros y Cadells*, “Mem.RABLB”, V, 1896

BOFARULL, Antoni de. *Historia crítica (civil y eclesiàstica) de Cataluña*, Barcelona, 1876-78, VII

BRAUDEL, Fernand. *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II (vol.II)*, Mèxic, F.C.E., 1953.

CASALS, Àngel. *El bandolerisme a la Corona d'Aragó*, Cabrera de Mar, Galerada, 2012

CHIA, Julià de. *Bandos y bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV hasta mediados del XVII*, Girona, 1888-90, III

CORTADA, Joan. *Proceso instruído contra Juan Sala y Serrallonga, lladre de pas (salteador de caminos)*, Barcelona, 1868

DANTÍ, Jaume. “Impactes climàtics, percepcions i actituds a la societat rural catalana a l'època moderna” a *Pedralbes*, 2006, núm. 26, p.65-78

ELLIOTT, J. H. “La clase dominant catalana en els segles XVI i XVII: una aristocràcia provincial” a *L'Avenç*, núm. 40, 1981, p. 26-35

FONT, Jaume. “Territori, paisatge i guerra a través de la mirada d'un pagès del segle XVII. Una relectura geogràfica del Diari d'en Joan de la Guàrdia” a *Ausa*, vol. XXVI, 2013, núm. 172, p.329-353

FUSTÉ, Joan. *El bandolerisme català*, Aymà, 1963

GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo. “El bandolerisme al llarg de la història” a *L’Avenç. Dossier El Bandolerisme*, núm. 82, maig 1985, p.32-35 (398-401)

Grup de Recerca de les Terres de Ponent, *Bandolerisme, bandolers i bandositats: actes de la XXXVIII Jornada de Treball*, Castellserà, 2008

GUAL, Valentí. “Un cas de bandolerisme popular: el vallenc Gabriel Oliver” al *Primer congrés d’Història Moderna de Catalunya [actes]*, Barcelona, Departament d’Història Moderna de la Universitat de Barcelona, 1984, p.569-577

LLADONOSA, Josep. *El bandolerisme a la Catalunya Occidental: 1473-1616*, Barcelona, Dalmau, 1995

LÓPEZ SOLER, Ramon. *Jaime el Barbudo o sea La Sierra de Crevillente*, ed. A cura d’E Rubio i M. A. Ayala, Sabadell, 1988

MESTRE, Jesús (dir.). *Diccionari d’Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1993 [entrades: bandolerisme, bandositat, nyerro i cadell]

MONTORIOL, Miquel. “El bandolerisme” a *L’Avenç*, núm. 84, juliol 1985

NADAL, Jordi i GIRALT, Emili. “Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717” a *Estudios de Historia Moderna III*, 1953, p.283-298

PARASSOLS, Pau. *Nyerros y Cadells*, “Mem. RABLB” III, 1880

PLADEVALL, Antoni. “Un cens general de Catalunya de 1626 fins ara desconegut” a *Ausa*, 1973, vol. 7, núm. 75, p.129-141

POMARA, Bruno. *Bandolerismo, violencia y justicia en la Sicilia barroca*, Madrid, Fundación Española de Historia Moderna, 2012

REGLÀ, Joan. *El bandolerisme català del Barroc*, Barcelona, Edicions 62, 1966

SALES, Núria. “Bandoliers espanyols i guerres de religió franceses” a *L’Avenç. Dossier El Bandolerisme*, núm. 82, maig 1985, p. 46-55 (412-421)

SALES, Núria. “Existí un bandolerisme català del barroc?” a *L’Avenç*, núm. 104, maig 1987

SALES, Núria. *Senyors bandolers, miquelets i botiflers*, Barcelona, Empúries, 1984

SIMÓN, Antoni. “El bandolerisme català: una aproximació sociològica” a *L’Avenç*. *Dossier El Bandolerisme*, núm. 82, maig 1985, p.56-58 (422-424)

SIMÓN, Antoni. “La població catalana a l’època moderna. Síntesi i actualització” a *Manuscrits*, núm. 10, gener 1992, p.217-258

SOLDEVILA, Ferran. *Història de Catalunya*, Barcelona, 1962-63, II

SOLER I TEROL, Lluís Maria. *Perot Roca Guinarda*, Manresa, 1909

SÒRIA, Ramon, *Diccionari Barcanova d’història de Catalunya*, Barcelona, Barcanova, 1989 [entrades: bandolerisme, bandositat, nyerro i cadell]

TORRES, Xavier. “Nyeros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)” a *L’Avenç*, núm. 183, juliol 1994

TORRES, Xavier. “Alteracions aragoneses i bandolerisme català. “nyeros” i “cadells” a les Terres de Ponent (1579-1599)” a *Recerques*, núm. 22, 1989

TORRES, Xavier. “Bandolerisme honorable i bandolerisme reprobable a la Catalunya dels segles XVI i XVII (els senyors “nyeros” de Vic)” a *Pedralbes*, núm. 13, facsímil 2, 1993, p. 223-234

TORRES, Xavier. “Bandolers o bandolerisme? Els bàndols de nyeros i cadells a la Catalunya Moderna” a *L’Avenç*, núm. 49, maig 1982

TORRES, Xavier. “El bandolerisme català del barroc: gènesi i ressò d’un mite” a *L’Avenç*, núm. 150, juliol 1991

TORRES, Xavier. “Els bandolers (segles XVI-XVII)” a *L’Avenç*, núm. 155, gener 1992

TORRES, Xavier. “La Vall de Torelló als segles XVI i XVII. Una història de paraires i bandolers” a *L’Avenç*, núm. 194, juliol 1995

TORRES, Xavier. “Les bandositats de “nyeros” i “cadells”: bandolerisme català o “feudalisme bastard”?” a *Pedralbes*, núm. 18, facsímil 1, 1998, p. 227-242

TORRES, Xavier. “Les bandositats de Nyeros i Cadells a la reial Audiència de Catalunya (1590-1630)” a *Pedralbes*, núm. 5, 1985, p. 147-174

TORRES, Xavier. “Les lluites de Nyerros i Cadells a la Catalunya del segle XVI (1590-1640): un assaig d’interpretació” a *Pedralbes*, núm. 12, 1992, p.171-200

TORRES, Xavier. “Senyors i bandolers a l’Antic Règim” a *L’Avenç. Dossier El Bandolerisme*, núm. 82, maig 1985, p.36-45 (402-411)

TORRES, Xavier. *Cavallers i bandolers. Nyerros i cadells a la ciutat i vegueria de Vic*, Sant Vicenç de Castellet, Farell Editors, 2007

TORRES, Xavier. *Els bandolers: s.XVI-XVII*, Vic, Eumo, 1991

TORRES, Xavier. *Les bandositats a la Catalunya de l’Antic Règim: “Nyerros” i “cadells” a la Plana de Vic: 1590-1640*, Tesis de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, 1983

TORRES, Xavier. *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*, Barcelona, Quaderns Crema, 1993

TORRES, Xavier. *Torna, torna Serrallonga: història i llegenda dels bandolers catalans*, Barcelona, Fundació La Caixa, 1994

VICENS VIVES, Jaume. *Un segle sense opcions. En un racó de la Mediterrània*, a ABADAL, Ramon d’ (dir.). *Moments crucials de la història de Catalunya*, Barcelona, 1962

VILAR, Pierre. *Catalunya dins l’Espanya moderna*, Barcelona, 1973, II